

IZAZOVI ZA VJERONAUKE U EUROPI – S EVANGELIČKOG STAJALIŠTA

ROLAND BIEWALD

Institut für Evangelische Theologie
Weberplatz 5
01062 Dresden
Njemačka

Primljeno: 13. 5. 2004.
Pregledni članak
UDK 37.014.52(4):266
266(4):37

Sažetak

Autor je predstavnik Međueuropske komisije za Crkvu i školu i predstavnik evanđeličke religijske pedagogije. U ovom članku predstavlja evanđelički školski vjeronauk s posebnim osvrtom na situaciju u Istočnoj Njemačkoj, gdje samo oko 20% učenika pripada jednoj od kršćanskih Crkava. Autor podsjeća da evanđelički vjeronauk nije »crkveni nauk« nego znanstveno-teološki obrazloženi školski predmet otvoren za sve učenike koji ga žele pohađati. Ukratko opisuje pravno i pedagoško-teološko utemeljenje školskog vjeronauka, podsjeća na obrazovnu zadaću Crkve i ulogu države u etičko-vjerskim pitanjima. Školski vjeronauk je predmet koji želi promicati dijalog u pluralističkoj Europi.

Ključne riječi: školski vjeronauk, evanđelički školski vjeronauk, školski vjeronauk u Europi

Moj se članak odnosi na različite situacije i sredine. Prvo, kao predstavnik *evanđeličke religijske pedagogije* govorim o evanđeličkom školskom vjeronauku; drugo, kao predstavnik Intereuropean Commission on Church and School (ICCS)¹ govorim o tome s *europskom perspektivom*; treće, živim i podučavam u *Njemačkoj* te se osvrćem na ovdašnji vjeronauk i, četvrto, kao neposrednu scenu imam situaciju u *Istočnoj Njemačkoj* gdje samo oko 20% učenika pripada jednoj od kršćanskih Crkava. Morat ću razlikovati te različite aspekte.

1. AKTUALNA SITUACIJA

U Saveznoj Republici Njemačkoj školski je vjeronauk redovni školski predmet koji je čak propisan Ustavom Savezne Republike Njemačke. To je zapravo idealna pretpostavka, ali nije neosporna. Sve izraženi dekrizijalizacija u Njemačkoj i ob-

razvopolitičke rasprave sve više dovode vjeronauk u pitanje. Tako postoji potreba za sadržajnim, a to znači obrazovnoteorijskim, pedagoškim i teološkim ozakonjenjem toga školskog predmeta. Ta je rasprava vrlo živo vođena u procesu ponovnog ujedinjenja Njemačke početkom devedesetih godina.² Time je tradicionalno konfesionalni vjeronauk drugačije obrazložen i profiliran. Pored vjeronauka postoji na-

¹ Intereuropean Commission on Church and School (ICCS) osnovana je 1958. kao inicijativa evanđeličkih i anglikanskih pojedinaca iz Crkava, škola i visokih škola.

² Potrebno je ponovno pročitati tu raspravu objavljanu u časopisu »Die Christenlehre« od 1990. do 1993. Važni dokumenti i članci također se mogu naći u knjizi: R. DEGEN – D. GÖTZ (ur.), *Bildungsverantwortung der evangelischen Kirchen in Ostdeutschland. Grundsatztexte, Entwicklungen, Kommentare*. U istoj publikaciji vidi također: R. BIEWALD, *Mut zur öffentlichen Miverantwortung* (str. 193–201).

domjesni ili alternativni predmet – etika (filozofija, vrijednosti i norme) – za učenike koji se ispišu s vjeronauka. Taj predmet dobiva sve više na važnosti. Tako Evanđelička crkva teži formiranju »skupine predmeta« koja se sastoji od evanđeličkog i katoličkog vjeronauka (prema potrebi i vjeronauka ostalih religija, što je vrlo rijetko). Tri samostalna predmeta trebaju uzajamno tako surađivati da se ostvari zahtjev za zajedničkim obrazovanjem (etički odgoj, svjetonazorsko usmjerenje, znanje o religijama), ali i sačuvaju osobitosti pojedinih predmeta (razvoj kršćanske perspektive u konfesionalno-teološkom smislu). U religiji postoji religiozni odgoj, a u etici snažnije filozofsko razmišljanje koje međutim treba ostati svjetonazorno nepristrano.

Postoji suradnja u pripremi nastavnih planova i programa, u obrazovanju i usavršavanju nastavnika, kao i u projektnoj i kooperativnoj nastavi u školi.

Gledano u cijelosti, možemo također reći da je vjeronauk ureden kao zanimljiva »res mixta« između odgovornosti crkvenog i državnog obrazovanja. Tu Crkvama pripada značajna uloga budući da one mogu odrediti vjeronaučne sadržaje. One se pritom ravnaju prema važećim obrazovnim standardima. Evanđelički vjeronauk nije dakle »crkveni nauk« već znanstveno-teološki obrazloženi školski predmet. Evanđelički vjeronauk je otvoren za sve učenike bez obzira na to pripadaju li Evanđeličkoj crkvi ili ne. Uz pomoć nastavnih sadržaja i osobe nastavnika on dobiva »evanđelički profil«.

U *Istočnoj Njemačkoj* postoji nekoliko osobitosti zbog već navedene dekristijanizacije. U prosjeku je 3-5% učenika katoličke, a 15-20% evanđeličke vjeroispovijesti, pri čemu postoje regionalne razlike. Dakle, oko 80% učenika pohađa alternativnu nastavu etike, a samo 20% vjeronauk. Savez-

na pokrajina Brandenburg pokušala je vjeronauk nadomjestiti predmetom *oblikovanje života – etika – religije (LER)*³ kako bi reagirala na takvo stanje. Budući da je tu ograničena odgovornost crkvenog obrazovanja za vjeru, treba dodatno ponuditi i vjeronauk. U ostalim su savezima pokrajinama skupine za učenje vrlo malene, skupina se u pravilu formira od osmero učenika. Katolička djeca često imaju nastavu u crkvenoj zajednici jer je u školi premalo katoličke djece. To je dovelo do pojačanih napora oko suradnje između Crkava. Postoji već nekoliko oglednih pokušaja u kojima su zajedno evanđelički i katolički učenici u skupini za učenje. To podrazumijeva da se Crkve dogovaraju o zajedničkim obrazovnim ciljevima. U kooperativnoj nastavi postoje također faze u kojima se poučavaju konfesionalne osobitosti. Uvijek dakle moraju sudjelovati nastavnici obiju konfesija.

Po mom je mišljenju ta suradnja vrlo potrebna budući da su obje Crkve u manjini u odnosu na nekršćansku većinu stanovništva. Suradnja ne znači gubitak vlastitoga identiteta već njegovo unošenje u zajednički obrazovni proces. Evanđelička crkva u Njemačkoj (EKD) izložila je 1994. takve stavove u svom programatskom dokumentu »Identitet i sporazum«⁴.

Evanđelički vjeronauk u *Europi* daje različitu sliku. ICCS je u brošuri pružio informacije o situaciji u zemljama koje su u njemu zastupljene.⁵ Radna skupina u ICCS-u

³ Pregled razvoja rasprave o školskom predmetu »LER« daje npr. D. FAUTH, *Religion als Glaubensgut. Religionspädagogik im bildungspolitischen Diskurs um das Schulfach LER und den Religionsunterricht*, 2 sveska, Würzburg 2000.

⁴ EVANGELISCHE KIRCHE IN DEUTSCHLAND (ur.), *Identität und Verständigung, Standort und Perspektiven des Religionunterrichts in der Pluralität. Eine Denkschrift*, Gütersloh 1994.

⁵ P. SCHREINER (ur.), *Religious Education in Europe. A collection of basic information about RE in European countries*, Münster 2000.

je već 1996. razmišljala o modelima suradnje Crkve i škole u europskim zemljama⁶, a 1997. je objavljeno djelo »Formiranje identiteta u pluralističkoj Europi«⁷. Ukratko se to može ovako prikazati:

U Skandinaviji velika većina stanovništva pripada Luteranskoj crkvi. Stoga je tu vjeronauk gotovo isključivo konfesionalno obilježen. Iznimku čini Švedska, u kojoj u oblikovanju nastave iz vjerskog nauka sudjeluju Crkve.

U Engleskoj koncept *Religious Education* uključuje pouku o religijama i s religijama. U tome sudjeluju i druge nekršćanske religije ukoliko su zastupljene u području koje obuhvaća pojedina škola. Ipak, ne smijemo previdjeti snažan utjecaj Anglikanske crkve koja institucionalno sublikuje vjeronauk (Royal Society for Promoting R.E. in the U.K.).

U Nizozemskoj vjeronauk postoji prije svega u privatnim školama, koje ondje čine više od 60% škola. Državne škole nude predmet općeg svjetonazornog usmjerenja.

U zemljama kao što su Francuska i Italija postoje engleske manjine koje održavaju vlastitu nastavu u zajednicama, kao što je npr. Valdenska crkva u Italiji. Iznimku čini područje Elzasa i Lotaringije u kojem se na temelju zakonodavstva iz 1919. može predavati evangelički vjeronauk kao i u Njemačkoj.

Posebno su zanimljive *zemlje bivšeg Istočnog bloka*. Tu posvuda postoje evangeličke manjine. Postoje kontakti s Češkom, Mađarskom, Rumunjskom te baltičkim državama Estonijom i Letonijom. U tim je zemljama u načelu moguć vjeronauk u školi. No njegovo ostvarenje izgleda puno drugačije. Otišli bismo predaleko kad bismo iznosili detalje. Općenito možemo reći da u svim slučajevima postoje velika nastojanja tamošnjih evangeličkih Crkava u obrazovanju nastavnika, izradi nastavnih

planova i programa i poticanju nastave u školi. U Češkoj Republici vjeronauk je slobodan izborni predmet.

Već nekoliko godina i predstavnici Ruske pravoslavne crkve sudjeluju u radu ICCS-a. Jedan suradnik Moskovskog patrijarhata sada je član radne skupine koja raspravlja o teološkim osnovama religijske pedagogije u Europi. Pritom postoje bitne razlike između pravoslavlja i protestantizma koje izravno utječu na vjeronauk. Vjeronauk je s ruskoga pravoslavnog stajališta moguć samo kao crkveni nauk, kao priprema na svetu liturgiju. Utoliko je zanimljivije da osim njega postoji novi školski predmet – *Osnove pravoslavne kulture*. Predmet bi trebao biti kulturalnopovijesno koncipiran. Time se želi doprijeti do mnogih učenika koje je obilježio ateizam bivšeg Sovjetskog Saveza. No pokazalo se da su koncepcija i udžbenik previše crkveno zasnovani.⁸ Trenutno taj predmet postoji samo u dvanaest škola u Moskvi.

To je dovoljan pogled na Europu. Tu vidimo da se mnoštvo nacionalnih i kulturalnih osobitosti udvostručuje s raznovrsnošću protestantizma. To je u posljednjem desetljeću dovelo do zanimljivih i plodonosnih rasprava. S obzirom na ujedinjenu Europu protestantske Crkve moraju slijediti zajedničke strategije kako bi formirale snažan vjeronaučni lobi koji nije samozamumljiv u vrlo sekulariziranim društvima.

Nakon ovoga ponešto dužega opisa situacije želio bih u obliku teza ući u posebna pitanja koja su važna za našu raspravu.

⁶ *School/Church Relations in a New Europe*, ICCS, London 1996.

⁷ P. SCHREINER – H. SPINDER (ur.), *Identitätsbildung im pluralen Europa. Perspektiven für Schule und Religionsunterricht*, Münster 1997.

⁸ Koncepcijsko utemeljenje opisano je u: A. KURAJEV, *Osnovy pravoslavnoi kultury* (na ruskom jeziku), Moskva 2003. U Moskvi je 2002. objavljen udžbenik: A. V. BORODIN, *Osnovy pravoslavnoi*.

2. PRAVNO I PEDAGOŠKO-TEOLOŠKO UTEMELJENJE ŠKOLSKOG VJERONAUKA

– Njemačka: Pravne osnove su dobre. Možemo samo raspravljati koliko je velik prostor djelovanja konfesionalno-kooperativnog vjeronauka. To bi uvijek trebala biti odluka Crkava koje sudjeluju, a ne države.

– Potrebno je razmišljati o pedagoško-teološkim osnovama s obzirom na društvenu situaciju te osobito s obzirom na djecu i mlade. Pritom je sve veći izazov sve veća dekristijanizacija koja s druge strane dolazi sa snažnim propitivanjem o smislu i usmjerenosti.

– Glede kršćanstva riječ je prvenstveno o hermeneutici i etičkoj usmjerenosti. Pritom se u teološkom smislu postavlja pitanje, s jedne strane, uvažavanja pluralizma religija i svjetonazora, a s druge razvoja specifično kršćanskog gledanja na čovjeka, svijet i Boga i njegovo uvođenje u društveni razgovor.

3. OBRAZOVNA ZADAĆA CRKVE I ULOGA DRŽAVE U ETIČKO-VJERSKIM PITANJIMA

– Vjeronauk je u tome smislu obrazložen kao obrazovna zadaća Crkve, a ne kao poslanje, evangelizacija ili katekumenat. Shvatimo li vjeronauk u školi u skladu s onime što je maloprije rečeno, Crkve su potaknute da se bave posebnim pedagoškim radom u zajednici pomoću kojega se djecu uvodi u kršćanski život, a mlade i odrasle neprekidno »usavršava u vjeri«. To nazivamo »pedagogijom zajednice« i u Istočnoj Njemačkoj nadovezujemo na tradiciju »kršćanskog nauka«.⁹

– Čisto državna nastava u etičko-religijskim pitanjima ima smisla za učenike koji se ispisuju sa školskog vjeronauka, ali

je problematična zbog svjetonazorske obveze na neutralnost države. Tu bi također bila moguća suradnja Crkava kao nositeljica obrazovanja kao što je to bilo u početnoj fazi brandenburškog LER-a. No Evanđelička se crkva povukla iz te nastave jer doista nije bila ravnopravna suradnica u obrazovanju.

– Budući da je situacija u Europi vrlo različita, treba primijeniti različite modele. Pritom su važna sljedeća stajališta:

- a) Crkve trebaju obrazložiti svoju suradnju s obrazovnog, a ne misionarskog stajališta.
- b) Država treba ostati svjetonazorno nepristrana i u tu svrhu nositeljima vrijednosti stvoriti slobodan prostor za njihove autentične obrazovne ponude.

4. PROMICANJE DIJALOGA U PLURALISTIČKOJ EUROPI

Veliki izazov vjeronauka je potraga mladih za smislom i usmjerenošću pri čemu odrastaju u pluralističkoj situaciji te religije i svjetonazore doživljavaju kao »tržište mogućnosti«. Stoga je zadatak vjeronauka da umjesto davanja informacija o religijama i svjetonazorima osmišljava orijentacione ponude, prenosi i potiče kompetencije za ostvarivanje dijaloga. Njih bih ovako želio opisati:

- sposobnost kritičkog opažanja i prosuđivanja
- sposobnost ostvarivanja dijaloga kao jezične kompetencije (slušanje, razumijevanje, argumentiranje)
- etički obrazložena sposobnost odlučivanja i djelovanja.

⁹ *Zur Geschichte der Christenlehre: Christenlehre und Religionsunterricht. Interpretationen zu ihrer Entwicklung 1945.-1990.*, izdao Comenius-Institut, Weinheim 1998.

Vjeronauk polazi od kršćanske vjere, koja glede tumačenja Boga, svijeta i čovjeka zastupa zahtjev za istinom i taj zahtjev unosi u dijalog s ostalim religijama i svjetonazorima. Taj zahtjev kršćanstva za istinom ne može se obuhvatiti samo intelektualno (to bi bio aspekt religijske filozofije), već se on ostvaruje u postojanju kršćanstva, dakle u autentičnom kršćanskom životu. Otuda trebamo ispitivati snagu uvjerenja kršćanstva u dijalogu svjetonazora. Nju ne smijemo zastupati na vjeronauku isповijedanjem vjere u obliku filozofsko-teoloških poučaka (koji su važni kao hermeneutički pristupi), već je trebamo prikazati kao dokaz uspješnoga kršćanskog života. To zadovoljava mlade u njihovoj snažnoj izraženoj potrazi za smislom. Istovremeno Crkva je još više obvezana biti odgojna institucija: u dijalog se uključuju ne samo školska nastava već i sveukupni crkveni život. Snagu uvjerenja kršćanske vjere mladi mjere više prema crkvenoj stvarnosti negoli intelektualnoj raspravi. Utoliko je vjeronauku potreban povratni odnos sa životom Crkve. Crkvi je potrebna odre-

đena pluralnost kako bi na primjeren način odgovorila na sve veću individualizaciju i u religioznim životnim oblicima. To u protestantizmu znači suradnju s ostalim Crkvama u pitanjima obrazovanja ukoliko o njima postoji konsenzus. I još više. Barem se u pogledu situacije u Istočnoj Njemačkoj zahtijeva suradnja različitih kršćanskih Crkava, prvenstveno između Luteranske i Katoličke crkve. U pitanjima obrazovanja tu postoji jači konsenzus negoli u protestantizmu, npr. s pentekostalcima ili evangelicima.

Rasprava se na sličan način vodi na europskoj razini. ICCS je u protekle tri godine imao radnu skupinu na temu »Dati Europi srce i dušu«¹⁰, u kojoj su obrađeni takvi aspekti.

Nadam se da će nam zajednički uspjeti »Europi dati srce i dušu« uz pomoć vjeronauka koji dopire do srдца djece i mladih.

¹⁰ H. SPINDLER (ur.), *Giving Europe a Heart and a Soul. A Christian vision for education in Europe's schools*, ICCS, Münster 2003.